

Historiemedvetande hos gymnasisterna

SIRKKA AHONEN*

Helsingfors universitet

Lars Andersson Hult, *Historia i bagaget: En historiedidaktisk studie om varför historiemedvetande uttrycks i olika former*, Umeå studies in history and education 15 (Umeå: Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet 2016). 179 s.

Avhandlingens utgångspunkter

Lars Andersson Hults doktorsavhandling anknyter till en historiedidaktisk tradition i forskningen om historiemedvetande och dess formation som varit stark i Norden. Idén om ett medvetande om sammanhanget mellan "då", "nu" och "sedan" som en emancipatorisk drivkraft för människan och samhället upptogs i Norden från Tyskland under 1980-talet först av danska historiedidaktiker, men väckte snart även ett intresse hos svenska historiedidaktiker. Med utgångspunkt i Jörn Rüsens typologi av historiemedvetande vidareutvecklade Klas-Göran Karlsson begreppet genom att lägga till kategorin "genealogiskt historiemedvetande" till Rüsens typologi, vilken bestod av motsättningar mellan traditionella, exemplariska, kritiska och genetiska bruk av historien. Niklas Ammert omarbetade sedan typologin och gjorde den användbar för läroboksforskning. Lars Andersson Hult använder Ammerts typologi för att utvärdera gymnasistudenters existentiella och sociala bruk av historien. Andersson Hults forskning är relevant särskilt då historiemedvetandet sedan slutet av 1990-talet har fått stort utrymme i läroplanerna och utgör numera historieämnets konceptuella kärna. Som ett pedagogiskt mål, bör därför historiemedvetandet vara möjligt att evalueras.

Från och med Jörn Rösen har historiedidaktikerna varit sysselsatta med frågan om historiemedvetandets evaluerbarhet. Kan historiemedvetande mätas som man mäter inläring i matematik eller språk? Nej, sade Rösen även om han operationaliserade historiemedvetandet till "narrativ kompe-

* Professor emerita; fakultetsopponent

tens” för att göra det mätbart. Andersson Hult avvisar historiemedvetandets klassificerbarhet till kompetensens låga och högre nivåer och skiljer i stället mellan olika kompetens-uttrycksformer. För att kunna hålla isär uttrycken som ungdomarnas historiemedvetande kan ta sig konstruerar Andersson Hult en matris. Den består av två dimensioner av historiemedvetande: komponent och uttrycksform.

Andersson Hult delar vidare in historiemedvetandet till fyra funktionella komponenter, som består av funktionerna: att erfara tid och förändring, att orientera sig till livet omkring sig, att inta en moralisk ståndpunkt till mänsklig handling och att bygga sig en identitet. Gällande historiemedvetandets uttrycksformer skiljer han i enlighet med Jörn Rüsens kategorier mellan traditionella uttryck, det vill säga tillägnande av gemensamma myter och berättelser; exemplariska uttryck, det vill säga upptagande av mänskligt och socialt relevanta fenomen från historien; kritiska uttryck, det vill säga betänkande av mytiska historieberättelser; genetiska uttryck, det vill säga erkännande av historiciteten och föränderligheten av livsformerna och institutionerna. Han utesluter sålunda Karlssons kategorier av genealogiska uttryck, som består av att betrakta historien i en nutida spegel.

Andersson Hult ser på historien som en moralisk aktivitet. Sålunda är historien en *magistra vitae*, som man sade under antiken, och som bjuder in människan till ett etiskt funderande om mänsklig och social handling. Han avvärjer brittiska historiedidaktikers positivistiska *hands on* ansatser som reducerar historiskt tänkande till en intellektuell språklek med källors tolkningar.

Data och material

Avhandlingens empiriska material (data) utgörs, för det första, av ett extensivt provsvarsmaterial som samlats i samband med en nationell evaluering av gymnasieelevers historiekunnsande och analyserades ursprungligen i författarens licentiatavhandling, för det andra, av provsvaren från två speciellt utvalda skolor, och för det tredje av prov- och enkätsvar från lärarstudenter i landet.

Bakgrundsdata om svararna har samlats in från Statistiska centralbyrån och från lärarintervjuer gjorda vid de utvalda två skolorna. Bakgrundsdata utgörs av svararnas kön, utbildning (gymnasister/lärarstudenter), föräldrarnas socioekonomiska och utbildningsmässiga bakgrunder samt skolmiljöns sociokulturella karaktärer. Föräldrarnas sociala bakgrund skiljs ifråga om invandrare/svenskar, låg/hög inkomst och utan/med gymnasieutbildning. Gällande skolmiljöanalysen, skiljer Andersson Hult mellan en skola som är representativ för en homogen medelklassmiljö och en som är representativ för en heterogen socialt blandad miljö.

Bakgrundsdatan är tänkt att besvara forskningsfrågan "varför uttrycks historiemedvetandet i olika former?". I stället för att ha ett rent positivistiskt kausalt resonemang reflekterar han i Pierre Bourdieus anda. Sociokulturell situation är mer en mental erfarenhet än ett objektiva tillstånd. Andersson Hult tar också upp denna bourdieuanska synpunkt i sina slutsatser.

Slutsatser och resultat

Enligt Andersson Hult dominerar den exemplariska uttrycksformen av historiemedvetande hos gymnasister, vilka söker moraliskt relevanta fenomen ur historien. Valet av uttrycksform beror dock till en del på innehållskontexten; bland de två provfrågor som ställdes av författaren för att avslöja historiemedvetande, besvarades frågan som gällde den svenska jämställdhetens historia med ett kritiskt uttryck, medan frågan om den svenska demokratins historia besvarades med ett traditionellt uttryck. Alla uttrycksformer, från den traditionella till den genetiska, finns dock i gymnasisternas svar, och deras skillnader beror på kön, socioekonomisk position och kulturellt habitus.

Sociokulturell habitus påverkar historiemedvetandets uttrycksform hos gymnasister på ett intressant sätt: det finns ett samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och gymnasistens historiemedvetande. Gymnasister med föräldrar som har en högre utbildning än gymnasiet uttrycker mer ofta ett kritiskt historiemedvetande än gymnasister med en sociokulturell svagare bakgrund. Gymnasister med invandrabakgrund är mera benägna att anta traditionella historieberättelser än deras kamrater med föräldrar födda i Sverige.

Eftersom han jämför två skolor kan författaren hävda att skolmiljön påverkar historiemedvetandets uttryck på tydliga sätt. I "Österskolan", där gymnasisternas föräldrar var högre utbildade och kulturellt mer homogena än i "Västerskolan", var proportionen av traditionella historieberättelser liten jämförd med genetiskt orienterade berättelser. Andersson Hult diskuterar skillnaden i ljuset av habitus-teorin: medelklassfamiljer med nordisk liberal kulturbakgrund är mer benägna att uppmuntra sina ungdomar till kritisk dekonstruktion av traditionella historieberättelser. "Det sitter i väggarna", som han skriver – omgivningens beteendeförväntningar påverkar elevernas tankesätt.

Andersson Hult betonar historiens roll i identitetsbyggande. Han påpekar, att historiemedvetandet hos en person i sig inte är ont eller gott, svagt eller starkt utan en väsentlig del av människolivet och ger som sådan en grundsten för identitetsbyggnad. Det gäller dock inte bara tanke utan lika väl känsla när historiemedvetandet söker sina uttrycksformer. Andersson Hult frågar sig om historiemedvetandet i ett sammanhang av social heterogenitet och hög konfrontationsgrad tenderar att få känslomässigt motiverade och

därför även nationalistisk-traditionella uttrycksformer. Vidare undrar han om stora globala förändringar förstärker ett likadant bruk av historien, även i relativt harmoniska nordiska samhällen. Kommer också nordbor att söka sin tillflykt i mytiska berättelser om enhetlighet och framsteg?

Andersson Hult har löst sitt forskningsproblem på ett logiskt sätt och fått fram flera pedagogiskt relevanta resultat. Detta beror till en stor del på en fruktbar teoretisk ram, som han har byggt upp med hjälp av den tyska filosofiska diskursen och med den svenska didaktiska diskussionen som underlag. Jag vill dock peka på en brist. För en pedagog blir det nästan generande att inte inlärningsprocessen ses som en styrande del i skapande av historiemedvetandet i avhandlingen. Niklas Ammert hävdar i sin bok *Det osamtidas samtidighet: Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år* (2008), att skolböcker stöder historiemedvetandets traditionella uttrycksformer. Andra potentiella påverkare av historiemedvetandet i inlärningsprocessen utgörs av bruket av mikrohistoria och behandlandet av det sociala minnet i klassrummet. Jag saknar undervisningens interna processer som historiemedvetandets formare. Denna brist får bli en utmaning till kommande historiedidaktisk forskning.